

Cetatea Cavalerilor

Fondator: Col. r. Dr. Constantin MOȘINCAT
 Editor: Asociația Națională a Cavalerilor de Clio
 Editura Tipo MC, Oradea-2020

Cartea Mea e și a Ta! ISSN 2734-6889 - ISSN-L 2734 - 6889

ITINERAR TRANSILVAN. Jurnal de călătorie-Alba Iulia

Col. Dr. Constantin MOȘINCAT

„Adunarea Națională cu smerenie se închină înaintea memorie acelor bravi români, care în acest război și-au vărsat sângele pentru înfăptuirea idealului nostru murind pentru libertatea și unitatea națiunii române”

Din Rezoluția Adunării Naționale de la Alba Iulia

Fiarec ca itinerarul călătoriei noastre să treacă de la Vest de pe sprânceana Bihariei la Est spre curgerea lină a Ampoiului, spre casa memorială a Crăișorului Munților Avram Iancu, să respirăm, precum o făcuse el cu mare bucurie, aerul tare înmiresmat de mugurii brazilor, să ascultăm susurul dulce vestitor de vreme bună al pâraielor și să străbatem cărările pe care „potera ungurească” îl vâna pe marele organizator al Moșilor.

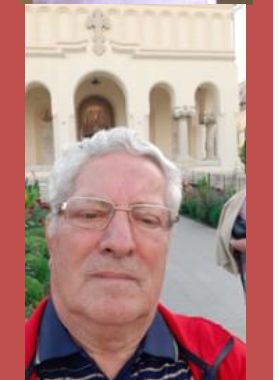
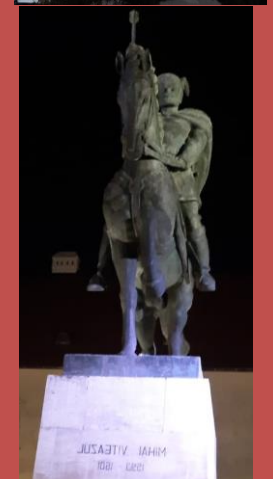
No hai!

Cu acest ordin scurt, începea povestirea sa generalul Grigore Bartoș, organizatorul „Grupului Alba”, poveștile cunoscute și idilele despre despre Iancu cel Mare! Iancu a fost mare prin faptă și atitudine. A avut un țel nobil: să-și vadă NAȚIA fericită! A fost demn și mândru când a refuzat în semn de „împăcare” când a refuzat onorurile împăratului Francis Iosif, care l-a trădat.

Credința statornică a românului față de *tron* a fost folosită în mod abuziv, și constant înșelată. Și asta s-a petrecut de-a lungul ultimului mileniu, cel puțin. *Bulele Papale* și *Diplomele* cancelariilor medievale, de pildă, recunoșteau starea de existență continuă a românilor „*Valachorum*”, ca nobili cu nume maghiarizate, ca apărători *atleți* ai creștinătății (Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare și Sfânt, Mihai Viteazul) și totuși pacea și împăcarea cu trecutul, cu ungerii nu s-a făcut nicicând, cu toată „creanga comună” a originii și a căsătoriilor mixte, de netăgăduit existențe, consemnate de istorie ca fapte reale.

„Cine le va studia trecutul (sau istoria)” -, scria publicistul, Luran Popescu, în 27 aprilie 1840, după articolul lui A. Guérout și publicat, în *Journal des débats....*, menit, probabil, să fie popularizată în rândul „studentilor” români de la seminarul greco-catolic orădean, spre a le arăta că lupta pentru emanciparea fraților lor de peste Carpați era cunoscută și într-un fel sprijinită de către intelectualitatea franceză din acei ani -, „își va da seama de ce se află în această stare de înapoiere, și mai ales care este cauza redeșteptării sufletului de naționalitate, care de vreo câțiva ani se mișcă în întuneric pe râpile (malurile n.n.) Dunării de mult uitate”. Toți cei stabiliți prin vecini, de după cucerirea romană, sau trecuți ca barbarii, au râvnit numai la bogățiile și agoniseala străbunilor. După realizarea la Viena a Sfintei Alianțe – la 1815 – toți au folosit teritoriul acesta în care se vorbea limba română, adică, așa cum la definit identitar poetul național Mihai Eminescu în *Doina*: „de la Nistru pân' la Tisa”!

Așa se face că vecinii au transformat „teritoriul Principatelor Dunărene” în „câmpul de bătaie” în toate războaiele declanșate între ele, pentru ca în cele din urmă influența rusească să se impună, așa cum o demonstrează tratatele de pace încheiate de către Rusia cu Poarta otomană – ca la Adrianopol 1829, la Berlin 1878. Prevederile acestora aduc atingere sau certifică drepturi – pentru

Austria, Germania și Rusiei de a se amesteca în treburile Țărilor Române, pe motiv că „apără” sau sprijină emanciparea românilor. Și mulți dintre boierii români vedeau acest amestec, la început ca pe ceva pozitiv, pentru ca în cele din urmă să ajungă la concluzia că le este dăunător.

Cum au înaintat vecinii în hotarele Daciei vechi este cunoscut, iar ca rezultat fiind „legiferat” prin deciziile lor: Imperiul Habsburgic încorporează la 1775 Bucovina, Imperiul țarist, după ce ajunsese să facă graniță cu Moldova pe Nistru, ia Basarabia la 1812, Austro-Ungaria anexează Principatul Transilvania la 1867, iar Principatele Unite sub Alexandru Ioan Cuza să fie puse în stare de război cu turcii pentru dobândirea Independenței la 1877-1878. Și să zică cineva că nu ne-au purtat de „grijă” vecinii la toate hotarele!?

Drepturile de imixtiune în treburile românilor au sporit îndată după *Convenția de la Akermann*, din 7 octombrie 1826, deoarece din acel moment numirea sau demiterea domnitorilor din Principate nu se putea face decât cu acceptul celor două puteri, Turcia și Rusia, aceasta din urmă câștigându-și, în plus, și privilegiul de a aproba în Principate toate dărilor. Puteri sporite s-au legiferat prin *Tratatul de la Adrianopol*, în anul 1829, prin care Turcia nu mai putea ține și face pe malul Dunării niciun loc „fortificat”, iar populația musulmană, așezată până la această dată acolo, trebuia să-și vândă proprietățile și să se retragă de unde venise. Se schimba doar stăpânul. Rușii le impuneau să „ierte anumite dări pe care Principatele erau datori a le plăti ca pradă în contul relelor de război pricinuite de turci”! Cu toate acestea din punctul de vedere al observatorului străin, cum a fost cazul lui Guérout, acesta remarca, că prin fiecare tratat de pace încheiat de ruși, cu turcii, cu excepția celui de la București, Principatele Române au avut câte ceva de câștigat, pe drumul lor către obținerea independenței. Despre pierderi nimic. O notă doar de pasaj: cine stăpânea malurile Mării Negre, stăpânea gurile Dunării, și prelua decisiv cârma comerțului, cu putere până la Viena, barând astfel o cale de export din Transilvania, având consecință militară importantă: închiderea Imperiului Austro-Ungar în mijlocul Europei¹.

Ce soartă au avut românii sub domnia Regulamentelor organice se cunoaște. Datele despre „starea Principatelor” erau desigur cunoscute și tratate prin prisma intereselor Marilor Puteri ale Europei. Ele fiind doar „teatre de război și de pradă” sprijinite pentru atingerea propriilor interese economice. Deși n-au avut niciodată drepturi pe care să le poată tranzacționa, fiecare Putere s-a impus după cum i-au îngăduit potențele celorlalți.

Mi-am amintit aceste lucruri în legănatul autocarului ce șerpuia pe drumul proaspăt reparat ce duce de la Ștei peste creste la și-mi era ciudă pe cei care erau la cârma țării că n-au înțeles, și n-au acționat potrivit cu interesele românilor, iar când au făcut-o „stăpâni” i-au tras pe roată (Horea, Cloșca, Crișan), i-au umilit (Iancu și Moșii lui), detronat (Domnul Cuza), nesocotit (Habsburgii și ungurii)!

O prezentare extrem de plastică cu privire la „închisoarea popoarelor” din imperiul bicefal rezultă din faptul real că: naționalitățile reprezentau numeric tot atâția câți erau și maghiarii, fără să fi fost pusă în practică o politică pentru naționalități! Românii ardeleni au dus cel mai greu, de la alungarea turcilor și preluarea habsburgică a Transilvaniei, din 1692, deși încă de pe vremea guvernatorului Ungariei Nicolae Olahus erau numărați între cel 4 „națiun”, dar cel mai bine cuibărită (adică înrădăcinată ca vechime); *cei mai tari* (cu cele mai vestite războaie); *cei mai periculoși* (împotriva stăpânirii).

Cum a încolțit sămânța acestui necaz, dintre români habsburgi și unguri?

Oare ar putea fi vindecată această rană necicatrizată prin cunoașterea adevărului și suferinței? Vom încerca a puncta în acest jurnal de călătorie. Ce a frânat dezvoltarea și ascensiunea românilor ardeleni, în vremea anilor 1848-1849 și a dualismului austro-ungar, a fost „trufia și superioritatea” afișată de unguri. Doga duală manifestată ca politică de stat pentru atingerea, la început al obiectivului de „stat de limbă germană”, sau a „statului și națiunii maghiare pure”, politici ostentativ îndreptate împotriva celorlalte popoare din monarhie. Limba, religia, școala, toate trebuiau să producă cetățeni „cu simțire și gândire ungurească”. Restul erau detalii în atingerea acestui obiectiv.

Disputele au cunoscut intensități diferite, mai ales după revoluția franceză, care a deschis și lupta popoarelor pentru afirmarea drepturilor lor naționale. Privilegiile feudale, aristocratice și religioase au dispărut, iar principiile vechi despre tradiție și ierarhie au fost brusc răsturnate prin

¹ Felix Colson, *Despre statu de acum și cel viitor al Principaturilor Moldovei și al Valahiei*, articol tradus de Lauran Popescu, adjunctul geometru rezidențial, Cetatea Viena, la 27 aprilie 1840, anexă la articolul lui Blaga Mihoc.

formula sacră „Liberté, égalité, fraternité”. Revoluția a accelerat ascensiunea republicilor și instaurarea democrațiilor, răspândirea liberalismului, naționalismului, socialismului și secularismului, dezvoltarea ideologiilor moderne și conceptul de război total. Unele dintre documentele sale importante, cum ar fi „Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului”, au lărgit sfera drepturilor omului, incluzând femeile și sclavii, și a continuat să inspire mișcări pentru aboliționism și votul universal în secolul următor.

Și oare de ce trebuia românii să stea cu „căciula în mână”, când ei erau acolo sus pe Columna de la Roma cu „căciulile pe frunte”, și aici pe fruntea Munților Apuseni, tot cu „căciulile pe frunte”! la Câmpeni, Abrud, Alba sau Zlatna! Când sub Kossuth Lajos s-a decis, peste capul românilor, „unirea”! Punctul 12, prevedea ca teritoriile locuite de români să fie lipite la unguri pentru a reface „Ungaria Mare”, împărțită în patru, cum zicea Nicolae Olahus, după 1541. La cumpăna anilor 1848-1849 tânărul împărat de 18 ani Francisc Iosif, pentru a-și salva tronul, de mânia pustiitoare a trupelor lui Kossuth Lajos, a apelat la *popoarele sale credincioase*: români, sași, sârbi și croați, cerându-le ajutor. În vreme ce Ungaria era în mâna trupelor revoluționarilor kossuthiști, numai Munții Apuseni sub comanda lui Avram Iancu era slobodă, neocupată. La această situație s-au împotrivit și ridicat moții conduși de Avram Iancu și prefectii săi. La idea de „unire” nobili, de orice etnie, au aderat, inițial, ori nu s-au pronunțat, asupra idealului românesc. Vrednicia patrioților de atunci o venerăm și apreciem încă și astăzi. Ea se baza pe trecutul istoric, adânc înrădăcinat în țărâna lăsată moștenire de strămoșii geto-daci.

Toți ungurii erau oare kosutiști, sau toți românii se opuneau „unirii”? Un eventual răspuns s-ar putea contura văzând că unii, și-l numim pe episcopul ortodox Andrei baron de Șaguna, imediat ce a obținut jilțul de Mitropolitul nu s-a opus! Dar nici ungurii nu jucau csardaș de bucurie! În dialogul dintre ungueroaica Erji și Avram Iancu, când cel numit **Moțul**, avea să-i ceară cârciumăresei „vin de piatră”, aceasta, fără să-l cunoască, intuia că avea în față un domn, deoarece îl apela cu „Măria Ta”, căci el figura și pe „foile jandarmilor cu nume, și încă ce **nume – ca un steag**”², ori ca unul însemnat „ars cu fierul ca pe șoldul vitelor”, fusese replica cu subînțeles al Moțului. Unguroaică de rând, Erji îl prețuia pe Iancu, cel vânat ca un „mistreț, cu părul negru și ochii vineți, care s-a pornit să răstoarne cu râtul Munții de Aur”³.

Și după un delicat început, revărsat în reciproce complimente, ungueroaica cârciumăreasă, din marginea Abrudului, dă să-l omenească cu tot ce avea mai bun, semn că-l prețuia pe acela despre care gardiștii unguri vorbeau cu ocară și pentru care puseseră afiș de recompensă „o mie de zloți”, pentru prinderea Iancului. Cu recunoscutele-i politețe Erjike adusese vin și așternuse carafa pe masă cu formula: „tešek Uram” (poftim Domnule), cu mențiunea că deliberat a călcat porunca Primăriei de a nu servi vin moților, iar „ungurii care beau nu plătesc, pentru că a bătut ceasul libertății”. Și după formula „trăiască Kossuth Lajos” în numele „libertății” prădau buțile cârciumăreselor din zona Apusenilor, iar unii mureau înecați în băutură. Interesându-se de prezența gardiștilor din sat, care jucase cărți în cârciumă, în seara când intrase Iancu „prin fumul gros” și pusesse rămășag pe „capul celui ca și prins”, Erji răspunse sec: „nu mă întreba că sunt ungueroaică”. Dar ea îl numește, intuitiv, pe cel din fața sa Iancu, pe care-l pofteste chiar să înnopteze în patul său, apoi să hotărască, încotro s-o apuce pe drumul turbure și nesigur al viitorului.

Interesându-se de numele aceuia ce-i era oaspete Erji primiseră un răspuns neașteptat „eu sunt român – și nu știu! Aici în munți eu sunt stăpânul”, iar între timp foaia cu anunțul privitor la recompensa cuvenită denunțatorului căzuse de pe ușa cârciumii, semn că prețul pus pe „capul soarelui moților” era rușinos de mic. „Iancule Măria Ta” vin ungurii!, l-ar fi avertizat Erji, pe cel ce dispăruse pe fereastră, cum n-ar fi fost. Erji l-a protejat în fața gardienilor unguri indicând direcția contrară de călătorie spusă de Craișorul Moților.

În zece tablouri dedicate lui Avram Iancu, Lucian Blaga a așternut o relație reală existentă între români (Iancu) și unguri, reprezentați de cârciumăreasa Erjike, și ca o dovadă a spiritelor înalte existente la nivelul de gândire normală. Totodată sunt surprinse caracterele celor două etnii: trufie, îngâmfare și infatuarea abuzivă a pretinsului stăpân, prin gardiștii unguri, și modestia omului de rând ungueroaica Erji și Moțul Avram Iancu.

Avram Iancu în târgul de la Câmpeni, din munții Apuseni, urcat pe o masă le-a vestit românilor că le-a „sosit ceasul să ducă o viață mai bună, un trai mai omenos, ce nu putea să-l smulgă de la nemeșii unguri decât pe calea armelor”. De altă parte tinerimea din întreg Ardealul, «canceliști» de la Tabla regească din Oșorhei, tinerimea de la școlile din Blaj, Simion Bărnuțiu, Gheorghe Barițiu, Timotei

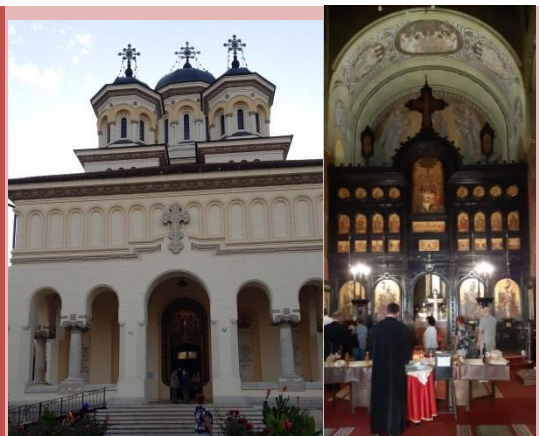
² Lucian Blaga, *Avram Iancu*, în *Gând românesc*, nr. 11, noiembrie 1934, p. 547

³ *Ibidem*

Cipariu, Sterca Șuluțiu, Andrei Șaguna, Ioan Lemeny și alții, au hotărât pe Câmpia Libertății de lângă Blaj, în ziua de 3 Mai 1848, că nu vor unirea cu Ungaria.

La crucile de la Țebea

Așa ruptura era făcută și românii trebuiau să-și apere dreptul lor cum știau că este mai bine. Întâmplările revoluției, din 1848, au adus multe lucruri neașteptate silind pe o parte din «inteligenta» românească să fugă în «Țară», iar alții au rămas plătind prețul cu sânge pentru ca să-și apere drepturile. Avram Iancu înconjurat de-o seamă de tineri ca Simion Balint, Axente Sever, Buteanu, Dobra și alții au hotărât să moară sau să învingă, au luptat cu vitejie la Abrud, Ofenbaia, Aiud și pe tot șirul munților Apuseni, formând legiunile de glotași români, zdrobind pe căpitanul ungar Hatvany la Aiud și pe generalul Kemeny Farkas la Abrud.

Ne întoarcem la Alba Iulia în numrul următor